

**การตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนา
ของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น**
**An Interpretation of Kamma According to Buddhist Principles
among the Community of Mueang Phia Subdistrict,
Ban Phai District, Khon Kaen Province**

พระอธิการมานิตย์ อนนงโคณ (บุญประคม)¹, พระครูศรีพุทธิบัณฑิต² และ พระครูปริยัติพัฒน์บัณฑิต³
Phra Athikarn Manit Anangaño (Boonprakom)¹, Phrakhrū Sriputtibandit² and
Phrakhrū Pariyattiphattanabundit³

Received: 01 March 2026; Revised: 31 March 2026; Accepted: 04 April 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา 2) วิเคราะห์ความเชื่อและพฤติกรรมเกี่ยวกับกรรมของชุมชน และ 3) ศึกษาการตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาในบริบทชุมชน การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้วิธีการศึกษาเอกสารร่วมกับการเก็บข้อมูลภาคสนาม ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 35 รูป/คน ประกอบด้วยพระสงฆ์ นักวิชาการทางศาสนา ผู้นำชุมชน ประชาชนชาวบ้าน และประชาชนในกลุ่มวัยต่าง ๆ ซึ่งได้มาโดยการคัดเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา และนำเสนอผลการวิจัยเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) แนวคิดเรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนายืนยันว่า “เจตนา” เป็นแก่นของกรรม โดยสามารถจำแนกเป็นกุศลกรรม อกุศลกรรม และอัปยกตาธรรม และแสดงออกผ่านกาย วาจา และใจ 2) ความเชื่อและพฤติกรรมเกี่ยวกับกรรมของชุมชนมีลักษณะผสมผสานระหว่างหลักพระพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นบ้าน โดยความเชื่อเรื่องกรรมทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงบรรทัดฐานในการกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในสังคม ทั้งในด้านการยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และการส่งเสริมการกระทำความดี ตลอดจนมีการใช้พิธีกรรมเป็นเครื่องมือเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ 3) การตีความเรื่องกรรมของชุมชนมีความแตกต่างตามช่วงวัย โดยกลุ่มผู้สูงอายุและวัยทำงานมักเชื่อมโยงกรรมกับอดีตชาติ ขณะที่กลุ่มเยาวชนเน้นเหตุและผลในปัจจุบัน อย่างไรก็ตาม ทุกกลุ่มมีความเห็นสอดคล้องกันว่าเจตนาเป็นปัจจัยสำคัญของกรรม และมนุษย์สามารถปรับเปลี่ยน

^{1 2 3} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น; Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khonkean Campus
Corresponding Author, E-mail: nitboonpra@gmail.com

ผลกรรมได้ผ่านการกระทำในปัจจุบัน ข้อเสนอแนะจากการวิจัย ได้แก่ ควรส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่อง กรรมตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้องในระดับชุมชนและสถานศึกษา พร้อมทั้งสนับสนุนการบูรณาการหลักธรรม กับบริบททางสังคมวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม เพื่อเสริมสร้างคุณธรรม จริยธรรม และความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การตีความเรื่องกรรม; กรรมในพระพุทธศาสนา; ความเชื่อและพฤติกรรม

Abstract

This research aimed to (1) examine the concept of kamma as presented in Buddhist scriptures, (2) analyze the beliefs and behavioral expressions related to kamma within the community, and (3) investigate the interpretation of kamma in accordance with Buddhist principles in the community context. This study employed a qualitative research approach, integrating documentary study with field data collection. The population and sample consisted of 35 key informants, including monks, religious scholars, community leaders, local sages, and members of the public from different age groups, selected through purposive sampling. The research instruments included in-depth interviews, focus group discussions, and non-participant observation. Data were analyzed using content analysis and presented through descriptive methods.

The findings revealed that: (1) the concept of kamma in Buddhist scriptures affirms that intention (*cetanā*) is the essence of kamma, which can be classified into wholesome (*kusala-kamma*), unwholesome (*akusala-kamma*), and indeterminate states (*avyākata-dhamma*), and is expressed through bodily, verbal, and mental actions; (2) community beliefs and behaviors regarding kamma reflect a syncretic integration between Buddhist doctrines and local folk beliefs. The belief in kamma functions as a normative mechanism that regulates social behavior, both by discouraging undesirable actions and encouraging virtuous conduct, while rituals are employed as symbolic tools to enhance psychological stability; and (3) interpretations of kamma vary across generations. Elderly and working-age groups tend to associate kamma with past lives, whereas younger individuals emphasize cause-and-effect relationships in the present. Nevertheless, all groups share a common understanding that intention is the fundamental determinant of kamma, and that individuals are capable of transforming the outcomes of kamma through present actions. The study recommends promoting accurate understanding

of kamma based on Buddhist principles at both community and educational levels, as well as supporting the appropriate integration of Buddhist teachings with socio-cultural contexts in order to strengthen morality, ethics, and sustainable community resilience.

Keywords: Interpretation of Kamma; Kamma in Buddhism; Beliefs and Behavioral Expressions

บทนำ

ความเชื่อ เป็นปัจจัยสำคัญที่กำหนดพฤติกรรมของมนุษย์ ซึ่งในทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า “กรรม” อันเป็นการกระทำที่มีศรัทธาและเจตนาเป็นพื้นฐาน และมีอิทธิพลต่อค่านิยมรวมถึงวิถีชีวิตของสังคม ทำให้การอยู่ร่วมกันเป็นไปอย่างปกติสุขตามกรอบความเชื่อที่ยึดถือ พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล โดยวางระบบศรัทธาบนฐานปัญญา มุ่งสู่การปฏิบัติในวิถีชีวิตอย่างมีเหตุมีผล และกำหนดหลักศรัทธา 4 ประการ ได้แก่ ตถาคตโพธิสัทธา กัมมสัทธา วิปากสัทธา และกัมมัสสกตาสัทธา ซึ่งล้วนสัมพันธ์กับหลักกรรมและความรับผิดชอบต่อผลแห่งการกระทำของตนเอง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ; 2538) ดังพระพุทธพจน์ที่กล่าวว่า “บุคคลหว่านพืชเช่นใดย่อมได้รับผลเช่นนั้น ผู้ทำกรรมดีย่อมได้รับผลดีผู้ทำกรรมชั่ว ย่อมได้รับผลชั่ว” (อง.ติก. (ไทย) 27/144/103.) กรรมในทางพระพุทธศาสนา กล่าวได้ว่า เป็นเรื่องใหญ่และมีความสำคัญต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ นับตั้งแต่เกิดจนตาย ทุกคนจะต้องดำเนินชีวิตไปในทางดีหรือทางชั่วขึ้นอยู่กับ การกระทำทั้งสิ้น ซึ่งหลายคนก็มีความสงสัยว่ากรรมนั้นมีอยู่จริงหรือไม่อยู่จริง แล้วการกระทำทั้งหลายของสัตว์จะเป็นไปตามกรรมที่กระทำจริงหรือ แต่ถึงกระนั้นก็มีพุทธพจน์ว่า “น วตตพพิ สพพมิตํ กมมโตติ ฯ อามนตา ฯ นนฺนุตตํ ภควตา กมฺมนา วตตตี โลโก กมฺมนา วตตตี ปชา กมฺม นิพฺพณฺนา สตฺตา รกฺสฺสาณิว ยายโต “สัตว์โลกย่อมเป็นไปตามกรรม หมูสัตว์เป็นไปตามกรรม สัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นเครื่องผูกพัน เปรียบเหมือนรถมีหมุดเป็นเครื่องตรึงไว้ แล่นไปอยู่ฉะนั้น (ม.ม. (บาลี) 37/1700/579, ม.ม. (ไทย) 37/707/821.) และยังมีพุทธพจน์ที่กล่าวถึงบ่อเกิดในเรื่องกรรมอีกว่า “เจตนาหิภิกฺขเว กมฺมวาทมิ”แปลความว่า ภิกษุทั้งหลาย เรากล่าวเจตนาว่าเป็นกรรม บุคคลจงใจแล้ว จึงกระทำ ด้วยกาย ด้วยวาจา ด้วยใจ (อง.ติก. (บาลี) 22/63/464. อง.ติก. (ไทย) 33/63/577) การแสดงออกทางกาย ทางวาจาและทางใจนั้น การกระทำทางใจสำคัญที่สุด เพราะไม่มีใจหรือเจตนาแล้วนั้น กายและวาจาไม่อาจทำได้เนื่องจากใจหรือเจตนา เป็นตัวสั่งการให้ทำซึ่งกรรม จะทำเมื่อไรหรือเวลาไหน ไม่ว่าจะเป็นอดีต ปัจจุบันหรืออนาคตก็ตาม การกระทำนั้นก็จะจัดเป็นกรรมทั้งสิ้น (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต) ; 2549)

พระศาสดาเมื่อประทับ ณ กุฎีในป่าใกล้ที่ขลัมพิกนคร ได้ทรงปรารภภุมารผู้มีอายุยืน แล้วตรัสพระธรรมเทศนาขึ้นต้นว่า “อภิวาทนสึลิสฺส” เรื่องมีว่า พราหมณ์สองคนแห่งนครดังกล่าว บวชในลัทธิภายนอกและบำเพ็ญตบะตลอด 48 ปี ต่อมาหนึ่งในนั้นเห็นว่าประเพณีจักเสื่อม จึงลาสิกขา

ขายบริหารตะบะ แล้วครองเรือน มีทรัพย์ โค 100 ตัว และเงิน 100 กหาปณะ ครั้นภรรยาคลอดบุตร สหายผู้ยังบำเพ็ญตะบะได้กลับมา ทั้งสองจึงพาบุตรไปเยี่ยม เมื่อบิดามารดาไหว้ สหายกล่าวอวยพรว่า “จงมีอายุยืน” แต่เมื่อให้เด็กไหว้กลับนิ่งเสีย ครั้นถูกถามจึงบอกว่า เด็กมีอันตราย จักมีชีวิตเพียง 7 วัน และแนะนำให้ไปเฝ้าพระสมณโคดม พรหมณ์นั้นเข้าเฝ้าพระศาสดา ทูลถามตามเรื่อง พระองค์ทรงพยากรณ์เช่นเดียวกัน และทรงแนะนำให้จัดมณฑปหน้าบ้าน ตั้งตั้งกลางมณฑป ปูอาสนะ 8 หรือ 16 ที่ แล้วนิมนต์สาวกสวดพระปริตรตลอด 7 วันโดยไม่ขาด ภิกษุทั้งหลายปฏิบัติตาม แม้ในคืนที่ 7 พระศาสดาก็ทรงสวดพระปริตรตลอดรุ่ง ครั้นล่วงวันที่ 7 เข้าสู่วันใหม่ บิดามารดานำเด็กมาเฝ้า พระศาสดาตรัสอวยพรว่า “จงมีอายุยืนเถิด” และทรงพยากรณ์ว่าเด็กจักมีอายุยืนถึง 120 ปี (ขุ.ธ.อ. 1/109/624-627) พระพุทธศาสนาได้อธิบายว่า “กรรม” คือ การกระทำ ทำกรรมดีเรียกว่ากุศลกรรม ทำกรรมชั่ว เรียกว่าอกุศลกรรม (อง.ฉก. (ไทย) 22/334/422.) กรรมใดใครก่อ กรรมนั้นคืนสนอง ทั้งในอดีตชาติ หรือในปัจจุบันก็ล้วนเป็นกรรมทั้งสิ้น ซึ่งสิ่งเหล่านั้นมีผลกระทบต่อปัจจุบันและอนาคต ดังพุทธพจน์ที่กล่าวว่า “ภิกษุทั้งหลาย เรายังมิรู้วิบากกรรม จะไม่กล่าวถึงความสิ้นสุดแห่งกรรมที่สัตว์เจตนาทำขึ้น สังสมขึ้น กิวิปากนั้นที่สัตว์พึงเสวยในปัจจุบันก็มี ในอรรถาพัตถไปก็มี หรือในอรรถาพตต่อๆ ไปก็มี” (อง.ทสก (ไทย) 24/218/362.) แต่มนุษย์สามารถอยู่กับกรรมได้และทำที่สุดแห่งกรรมได้ ดังข้อความจากพุทธพจน์ที่ปรากฏใน ฐานสูตรว่า อริยสาวกนั้นพิจารณาเห็นดังนี้ว่า “ไม่ใช่เราคนเดียวเท่านั้นที่มีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดี หรือกรรมชั่วก็ตาม ย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น แท้จริง สัตว์ทั้งปวงที่มีการมา การไป การจุติ การอุบัติ ล้วนมีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย ทำกรรมใดไว้ จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น (อง.ปญจก. (ไทย) 22/57/103.) ชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น สืบทอดความเชื่อเรื่องกรรมผ่านแนวปฏิบัติหลากหลายที่ดำรงต่อเนื่องจากรุ่นสู่รุ่นพิธีกรรม เช่น แต่งแก้ สะเดาะเคราะห์ ต่ออายุ ตัดกรรม ปลอยปลา และบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ สะท้อนความพยายามจัดการผลแห่งกรรมในมิติความเชื่อท้องถิ่นขณะเดียวกัน การให้ทาน รักษาศีล เจริญภาวนา ภายใต้คำแนะนำของพระสงฆ์และผู้ทรงอิทธิพลทางความคิด แสดงการบูรณาการพิธีกรรมกับหลักธรรมในชีวิตประจำวัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษามโนทัศน์เรื่อง กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ควบคู่กับความเชื่อ พฤติกรรม และการตีความเรื่องกรรมของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น การศึกษาดังกล่าวมีการตีความเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างหลักกรรมแลความเชื่อของคนในชุมชนทั้งในด้านความคิด ความเชื่อ และการปฏิบัติ ตลอดจนส่งเสริมการประยุกต์ใช้หลักกรรมเพื่อการพัฒนาชุมชนให้เกิดความสงบสุขและความสมดุลในสังคมต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษากรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

2. เพื่อศึกษาความเชื่อและพฤติกรรมในเรื่องกรรมของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

3. เพื่อการตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ซึ่งการวิจัย เรื่องการตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น นั้นผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการวิจัยไว้ดังนี้

1. **การศึกษาในเชิงเอกสาร (Documentary Study)** ทำการศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและหลักฐานที่เกี่ยวข้องจากพระไตรปิฎก หนังสือ รายงานการวิจัย เอกสารแสดงความสัมพันธ์ที่แสดงให้เห็นถึงแนวคิดการตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ดังนี้ เอกสารชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลักและเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ หนังสือ ตำราวิชาการ บทความวิชาการ สิ่งตีพิมพ์และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2. **ขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย** การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้กำหนดผู้ที่เข้าวัดปฏิบัติธรรมชาย/หญิง ที่บำเพ็ญเพียรในทุกเทศกาลและร่วมกิจกรรมสำคัญตามวัฒนธรรมประเพณีในชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น

3. **ประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก** การวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย คือชาวพุทธในชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น เพื่อศึกษาทัศนคติเกี่ยวกับความเชื่อและพฤติกรรมในเรื่องกรรมของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น จำนวน 35 คน แบ่งเป็น พระสงฆ์อาคันตุกะระดับเจ้าอาวาส/เจ้าคณะตำบล จำนวน 5 รูป) นักวิชาการทางศาสนา จำนวน 5 คน) ผู้นำชุมชน จำนวน 5 คน) ประชาชนชาวบ้าน จำนวน 5 คน) ชาวบ้านชายหญิง กลุ่มเยาวชน จำนวน 5 คน) ชาวบ้านชายหญิง กลุ่มวัยงานจำนวน 5 คน) ชาวบ้านชายหญิง กลุ่มผู้สูงอายุ จำนวน 5 คน)

4. **เครื่องมือการวิจัย** เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยสำหรับการเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้มี 3 ประเภท คือ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) ส่วนการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบไม่เป็นทางการกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยได้เลือกมาโดยวิธีแบบเจาะจง (Purposive Sampling) แล้วทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม แล้วทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์แบบเชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้วิจัยเสนอร่างแบบสัมภาษณ์แบบเชิงลึก (In-depth Interview) และแบบบันทึกการ

สนทนากลุ่ม ต่ออาจารย์ที่ปรึกษา และผู้ทรงคุณวุฒิ 5 คน เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง และขอคำแนะนำ เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

5.. การเก็บรวบรวมข้อมูล การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ ใช้วิธีศึกษาค้นคว้าเอกสารและสัมภาษณ์และสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อเก็บข้อมูลเชิงลึก โดยบันทึกผ่านการจดบันทึก การบันทึกเสียง และการสังเกตพฤติกรรมของผู้เข้าร่วม จากนั้นนำมาวิเคราะห์เพื่อสรุปผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย

6. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย รวบรวมจากการสัมภาษณ์เชิงลึก สนทนากลุ่ม และทบทวนวรรณกรรม นำมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ตามกรอบแนวคิดและวัตถุประสงค์ของงานวิจัย พร้อมการนำเสนอเชิงพรรณนา

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง "การตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น ดังนี้

วัตถุประสงค์ที่ 1 เพื่อศึกษากรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา จากการวิเคราะห์ศึกษามโนทัศน์เรื่องกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา สามารถวิเคราะห์และสังเคราะห์ได้ว่า “กรรม” เป็นหลักการเชิงเหตุและผลที่มีโครงสร้างทางความคิดอย่างเป็นระบบ โดยมีเจตนา (cetanā) เป็นแกนกลางในการกำหนดสถานะของการกระทำให้เป็นกรรม กล่าวคือ การกระทำใดจะนับเป็นกรรมได้ต้องประกอบด้วยเจตนาเป็นเงื่อนไขสำคัญ ทั้งนี้ กรรมสามารถจำแนกได้ทั้งในเชิงคุณภาพ ได้แก่ กุศลกรรม อกุศลกรรม และอัปยกตาธรรม และในเชิงช่องทางของการกระทำ ได้แก่ กายกรรม วาจากรรม และมโนกรรม ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความเป็นระบบของหลักคำสอนที่ครอบคลุมมิติทางจริยธรรมและพฤติกรรมของมนุษย์อย่างรอบด้าน การวิเคราะห์ดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า หลักกรรมมิได้เป็นเพียงความเชื่อ หากแต่เป็นกรอบอธิบายเชิงเหตุผล ที่ใช้ทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างการกระทำและผลลัพธ์ของชีวิตมนุษย์อย่างมีตรรกะ

ในเชิงสังเคราะห์ องค์ความรู้ที่ได้สะท้อนว่า หลักกรรมในพระพุทธศาสนา มีลักษณะเป็นกลไกกำกับตนเองเชิงจริยธรรม ที่เน้นความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคลต่อผลแห่งการกระทำของตน โดยไม่ขึ้นอยู่กับอำนาจเหนือธรรมชาติหรือโชคชะตา หากแต่ตั้งอยู่บนฐานของเหตุปัจจัยและกระบวนการทางจิตที่สั่งสมอย่างต่อเนื่อง แนวคิดดังกล่าวนำไปสู่การเน้นย้ำการพัฒนาตน ผ่านการควบคุมกาย วาจา และใจ ภายใต้กรอบของสติและปัญญา อันเป็นเงื่อนไขสำคัญในการลดอกุศลกรรมและเสริมสร้างกุศลกรรม เพื่อมุ่งสู่ความสมดุลของชีวิตและการพ้นทุกข์ในที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่าหลักกรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เป็นทั้งหลักจริยศาสตร์เชิงปฏิบัติและกรอบคิดเชิงปรัชญาที่มีศักยภาพในการอธิบาย และกำกับพฤติกรรมมนุษย์อย่างเป็นระบบและยั่งยืน

วัตถุประสงค์ที่ 2 ศึกษาความเชื่อและพฤติกรรมเกี่ยวกับกรรมของชุมชน สามารถสรุปเชิงวิเคราะห์ได้ว่า ความเชื่อเรื่องกรรมในชุมชนมีลักษณะเป็นระบบความหมายเชิงบูรณาการ ที่ผสมผสานระหว่างหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับคติความเชื่อพื้นบ้านอย่างแนบแน่น โดยมีได้แยกออก

จากกันอย่างชัดเจน ความเชื่อดังกล่าว ทำหน้าที่เป็นกรอบอธิบายเหตุและผลของชีวิต ทั้งในมิติของความสุข ความทุกข์ และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ส่งผลให้กรรมถูกใช้เป็นเครื่องมือในการให้เหตุผลทางสังคม ที่ช่วยทำให้บุคคลเข้าใจและยอมรับสถานการณ์ที่ตนเผชิญ ทั้งในเชิงส่วนบุคคลและเชิงสังคม และในมิติทางพฤติกรรม พบว่า ความเชื่อเรื่องกรรมมีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเชิงบรรทัดฐาน ที่กำกับและควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน โดยปรากฏทั้งในรูปแบบของการยับยั้งพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์และการส่งเสริมการกระทำความดี กล่าวคือ ความเชื่อเกี่ยวกับผลกรรมทำหน้าที่เป็นแรงจูงใจภายใน ที่ทำให้บุคคลหลีกเลี่ยงการกระทำที่เป็นอกุศล และมุ่งประกอบกุศลกรรม เช่น การทำบุญ การรักษาศีล และการช่วยเหลือผู้อื่น ขณะเดียวกัน พิธีกรรมต่าง ๆ เช่น การสะเดาะเคราะห์หรือการสวดตักขณัม แม้จะมีได้สอดคล้องโดยตรงกับหลักคำสอนเชิงคัมภีร์ แต่มีบทบาทสำคัญในฐานะกลไกเชิงสัญลักษณ์ที่ช่วยลดความวิตกกังวล เสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจ และสร้างความรู้สึกลดภัยให้แก่สมาชิกในชุมชน

ในเชิงสังเคราะห์ สามารถกล่าวได้ว่า ความเชื่อและพฤติกรรมเกี่ยวกับกรรมในชุมชนมิได้มีบทบาทเพียงในระดับปัจเจกบุคคลเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นกลไกทางสังคมที่ช่วยรักษาระเบียบ ความสามัคคี และเสถียรภาพของชุมชนโดยรวม โดยผ่านกระบวนการสร้างและตอกย้ำบรรทัดฐานร่วม และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางศาสนาและพิธีกรรม อันนำไปสู่การเสริมสร้างทุนทางสังคมและความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว ทั้งนี้ ความเชื่อเรื่องกรรมจึงสามารถอธิบายได้ในฐานะกลไกที่เชื่อมโยงมิติทางศาสนา วัฒนธรรม และสังคมเข้าด้วยกันอย่างเป็นองค์รวมและมีพลวัต

วัตถุประสงค์ที่ 3 ศึกษาการตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาในบริบทของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น สามารถสังเคราะห์ได้ว่า ชุมชนมีการตีความเรื่องกรรมในลักษณะเชิงบูรณาการ ระหว่างหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนากับประสบการณ์ชีวิตจริง โดยยึดหลักสำคัญคือ “ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” และมองว่ากรรมเป็นกลไกเชิงเหตุและผลที่กำหนดวิถีชีวิตของมนุษย์ ทั้งในมิติของปัจเจกและสังคม การตีความดังกล่าวสะท้อนความเข้าใจในหลักกรรมในฐานะระบบเหตุปัจจัยที่มีเจตนาเป็นแกนกลาง และเป็นพื้นฐานของการกำกับพฤติกรรมทางศีลธรรมของบุคคลในชุมชน ในมิติของความแตกต่างเชิงช่วงวัย การวิเคราะห์พบว่า การตีความเรื่องกรรมมีลักษณะเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมและประสบการณ์ชีวิต โดยกลุ่มผู้สูงอายุและวัยทำงาน มักตีความกรรมในเชิงโยงกับอดีตชาติและผลกรรมที่สั่งสมมา ขณะที่กลุ่มเยาวชนให้ความสำคัญกับเหตุและผลในปัจจุบัน และเน้นความรับผิดชอบต่อการกระทำของตนในบริบทปัจจุบันมากขึ้น อย่างไรก็ตาม แม้จะมีความแตกต่างเชิงมุมมอง แต่ทุกกลุ่มมีจุดร่วมสำคัญคือการยอมรับบทบาทของ เจตนาในฐานะตัวกำหนดคุณภาพของกรรม ซึ่งสะท้อนความต่อเนื่องของแก่นสารทางพุทธศาสนาในทุกช่วงวัย

นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นว่า ชุมชนมีความเข้าใจต่อกรรมในฐานะกระบวนการที่สามารถปรับเปลี่ยนได้ โดยแม้กรรมที่กระทำแล้วจะไม่สามารถลบล้างได้โดยตรง แต่สามารถบรรเทาหรือเปลี่ยนทิศทางของผลกรรมได้ผ่านการพัฒนาตนเอง เช่น การรักษาศีล การเจริญภาวนา การใช้สติและปัญญาในการควบคุมพฤติกรรม แนวคิดดังกล่าวสะท้อนมุมมองเชิงรุกต่อชีวิตที่เน้น

การพึ่งพาตนเอง และการสร้างเหตุปัจจุบันเพื่อกำหนดอนาคต มากกว่าการยึดติดกับผลกระทบในอดีตเพียงอย่างเดียว ในเชิงสังเคราะห์ องค์ความรู้จากวัตถุประสงค์นี้สามารถอธิบายได้ว่า การตีความเรื่องกรรมของชุมชนมิได้เป็นเพียงการรับรู้เชิงความเชื่อ หากแต่เป็นกลไกทางสังคมและจริยธรรมที่ทำหน้าที่กำกับพฤติกรรม สร้างความหมายให้กับประสบการณ์ชีวิต และเสริมสร้างความเป็นระเบียบของสังคมอย่างยั่งยืน การตีความดังกล่าวยังสะท้อนการปรับตัวของหลักธรรมให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมวัฒนธรรมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยยังคงรักษาแก่นของหลักกรรมในพระพุทธศาสนาไว้ได้อย่างมั่นคง จึงนับเป็นองค์ความรู้ที่มีคุณค่าในการอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา ความเชื่อ และการดำรงชีวิตของมนุษย์ในสังคมร่วมสมัยอย่างเป็นระบบและลึกซึ้ง

อภิปรายผลการวิจัย

ความเชื่อเรื่องกรรมเป็นรากฐานสำคัญของโลกทัศน์ทางพระพุทธศาสนาในสังคมไทย และปรากฏอย่างชัดเจนในชุมชนชนบท เช่น ตำบลเมืองเพีย อำเภอ บ้านไผ่ จังหวัด ขอนแก่น ซึ่งความเชื่อดังกล่าวทำหน้าที่อธิบายเหตุแห่งความสุขและความทุกข์ กำกับพฤติกรรมทางศีลธรรม และสร้างความมั่นคงทางจิตใจของคนในชุมชน

1. กรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา : พบว่า เป็นแก่นสารของกรรม ที่ถือว่าการกระทำจะนับเป็นกรรมได้ต่อเมื่อมีเจตนากำกับ กรรมจำแนกเป็นกุศลกรรมและอกุศลกรรม และปรากฏผ่านกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม หลักกฎแห่งกรรมจึงอธิบายชีวิตมนุษย์ในฐานะกระบวนการเชิงเหตุและผล มีใช้ผลแห่งโชคชะตาหรืออำนาจเหนือธรรมชาติ ความสุข ทุกข์ ความเจริญหรือเสื่อม ล้วนสัมพันธ์กับการกระทำของตนเองตามหลักทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว อันสะท้อนจริยศาสตร์แบบพึ่งตนและการสร้างเหตุปัจจุบันเพื่อกำหนดอนาคต ซึ่งสอดคล้องกับการวิเคราะห์ของพระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภิธยาโณ) (2565) ที่ชี้ว่า กรรมและวิบาก เป็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผลต่อเนื่อง เปรียบประดุจการหว่านเมล็ดพืช ซึ่งย่อมให้ผลตามชนิดแห่งเมล็ดนั้น ผลกรรมเป็นของผู้กระทำโดยตรง ไม่อาจถ่ายโอนหรือหลีกเลี่ยงได้ อย่างไรก็ตาม กระบวนการให้ผลของกรรมมีความสลับซับซ้อน เพราะบางกรณีอาจทอดยาวข้ามภพชาติ ทำให้การทำความเข้าใจตลอดสายเหตุปัจจัยมิใช่เรื่องง่าย สอดคล้องกับอติเทพ ผาธา (2566) กล่าวว่า การบรรลุเป้าหมายสูงสุดในศาสนาและปรัชญาของอินเดียทุกสำนักเกี่ยวข้องกับกรรม ซึ่งมีผลต่อความสำเร็จทางจิตวิญญาณ ในพระพุทธศาสนาเถรวาท การกระทำที่มีเจตนาเป็นคุณค่าทางจริยธรรมถือเป็นการทำความดี และการกระทำเช่นนี้สามารถนำไปสู่การหลุดพ้นจากวัฏจักรการเวียนว่ายตายเกิดได้ ในส่วนของพระประเมษฐ์ กิตติคุณ (คำหงษา) และคณะ (2566) ผลการวิจัยพบว่า 1) คนไทยปัจจุบันบางส่วนมีความเชื่อเรื่องกรรมคลาดเคลื่อนจากหลักพุทธศาสนา เช่น ไม่เชื่อเรื่องบาปบุญ หรือเชื่อว่าการกระทำไม่มีผลต่อภพหน้า 2) หลักพุทธศาสนาระบุว่า กรรมคือการกระทำทั้งดีและชั่ว ซึ่งย่อมให้ผลแก่ผู้กระทำเสมอ (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) 3) การวิเคราะห์ช่วยให้เข้าใจชัดเจนขึ้นว่า ทุกการกระทำมีผลตอบสนองแน่นอน และไม่มีใครหลีกเลี่ยงผลกระทบได้

2. ความเชื่อเรื่องกรรมของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น : พบว่าความเชื่อเรื่องกรรมของชุมชนตำบลเมืองเพียผสานหลักพระพุทธศาสนากับคติพื้นบ้านอย่างแยกไม่ออก เช่น พิธีสวดตักขณัมและสะเดาะเคราะห์ที่เชื่อว่าช่วยบรรเทาทุกข์ แม้หลักธรรมเห็นว่ากรรมไม่อาจลบล้างด้วยพิธีกรรม อย่างไรก็ตาม พิธีดังกล่าวช่วยเสริมขวัญและความมั่นคงทางใจขณะเดียวกัน ชุมชนยึดการทำความดี รักษาศีล บำเพ็ญทาน ภาวนา และปล่อยสัตว์ เพื่อสั่งสมกุศลและความสงบใจ โดยรวมแล้ว ความเชื่อนี้ มีบทบาททั้งทางศาสนาและสังคมวัฒนธรรม ในการเสริมศรัทธาและความสามัคคีของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับทัศนะของ พระครูปลัดดลฺลภ วชิรวโส (เดชผิว) (2565) ที่มองว่า ความเชื่อ ถือเป็นกลไกพื้นฐานของมนุษย์ในการอธิบาย และควบคุมปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือสิ่งเหนือการควบคุม ซึ่งนำไปสู่การสร้างพิธีกรรมและศาสนาในฐานะระบบความหมายของสังคม ความเชื่อเหล่านี้ มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ทำให้เกิดแนวทางปฏิบัติที่มุ่งสร้างประโยชน์และความสุข พร้อมป้องกันอันตรายจากสิ่งที่ไม่สามารถควบคุมได้ ในส่วนของ สนิท สมักรการ (2539) กล่าวถึงเรื่องความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย ที่นำเสนอแนวคิดในการศึกษาความเชื่อโดยอ้างทฤษฎีหน้าที่นิยมที่อธิบายว่า ความเชื่อทางศาสนามีหน้าที่ 2 อย่างคือ ด้านจิตใจและด้านสังคม ในด้านจิตใจความเชื่อทางศาสนา ทำให้มนุษย์มีที่พึ่งทางใจช่วยขจัดปัญหาความทุกข์และความเดือดร้อนใจ ทำให้มนุษย์มีจิตใจสงบในด้านสังคม ดังนั้น นฤพนธ์ ด้วงวิเศษ (2560) กล่าวว่า ความเชื่อทางศาสนาทำให้มนุษย์มีสำนึกในการอยู่ร่วมกับผู้อื่น และเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ อำนาจเหนือธรรมชาติ ผี และวิญญาณนรกมานุษยวิทยาไทยมองความเชื่อภายใต้กระบวนการทัศน์โครงสร้าง-หน้าที่เพื่อให้ชุมชนอยู่ในภาวะเรียบและเสถียรภาพ ขณะที่ทฤษฎีมานุษยวิทยาสาทวิเคราะห์ความเชื่อสัมพันธ์กับอำนาจและความรู้ที่มนุษย์ใช้ต่อโครงสร้างตัวตนทางสังคม

3. การตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น พบว่า ชุมชนตำบลเมืองเพีย ตีความหลักกรรมสอดคล้องกับพุทธศาสนธรรม โดยถือว่ากรรมคือ การกระทำที่มีเจตนาและเป็นกลไกเชิงเหตุปัจจัยกำหนดวิถีชีวิต (ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว) ทั้งนี้ สามารถสรุปเชิงตีความได้ดังนี้ 1) กรรมในฐานะเหตุปัจจัย : แต่ละช่วงวัยให้ความหมายต่างมิติผู้สูงอายุเน้นการสั่งสมกุศลและการยอมรับผลกรรม วัยทำงานอธิบายผ่านผลเชิงประจักษ์ในชีวิตประจำวัน เยาวชนเน้นเจตนาและบริบททางสังคม แต่ล้วนยืนยันบทบาทของจิตในฐานะตัวกำหนดพฤติกรรม 2) กรรมกับการเสวยผล : กรรมถูกตีความเป็นกลไกอธิบายความสัมพันธ์และเหตุการณ์ในชีวิต ทั้งในมิติอดีต ปัจจุบัน และอนาคต สะท้อนความเข้าใจเรื่องเหตุและผลที่กำกับโครงสร้างชีวิตมนุษย์ 3) การยอมรับและการปรับเปลี่ยนกรรม : ชุมชนมองว่า กรรมไม่อาจลบล้างได้ แต่สามารถบรรเทาหรือเปลี่ยนทิศทางได้ผ่านการพัฒนาดน การใช้สติ และการปฏิบัติธรรม แนวคิดนี้สอดคล้องกับคำอธิบายของ วีรชาติ นิมนงค์ (2552) กล่าวว่า การตีความทางตะวันตกถือเป็นศาสตร์ปรัชญา แยกการตีความออกจากการอธิบายความ และแยกศาสนาจากปรัชญาอย่างชัดเจน ขณะที่พระพุทธศาสนาเน้นการพิจารณาความหมายด้วยวิจยญาณ (โยนิโสมนสิการ) บูรณาการการตีความและการอธิบายความให้เกิดพร้อมกัน และไม่แยกศาสนาจากปรัชญาอย่างเด็ดขาด ซึ่งสอดคล้องกับ พระนรินทร์ สีสเตโช (2561) การตีความในพุทธปรัชญาคือ การเข้าใจภาษาที่

พระพุทธเจ้าทรงใช้สอนในพระไตรปิฎก ทั้งภาษาสามัญและภาษาปรมัตถ์ แม้ในสมัยพุทธกาลก็ต้องตีความเพื่อเข้าถึงความหมายแท้จริง และความสำคัญยิ่งเพิ่มขึ้น ในปัจจุบันหลักการตีความในพุทธปรัชญาเถรวาท จึงเป็นแนวทางสำคัญในการเข้าใจคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถูกต้อง ในส่วนของปฐมัม บุลลุตตัน (2550) อธิบายว่า การตีความทั้งในพระพุทธศาสนาและตะวันตกมีเป้าหมาย เพื่อเข้าถึงความจริงและความถูกต้องผ่านภาษาแนวคิดตะวันตก แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ ยึดผู้สื่อความ คัมภีร์ และผู้อ่านเป็นศูนย์กลางขณะที่การตีความในพระพุทธศาสนาเถรวาท เน้นการบูรณาการผู้สื่อความ คัมภีร์ ผู้อ่าน และบริบททางสังคมเพื่อให้ได้ความหมายสมบูรณ์

องค์ความรู้ใหม่

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัยนี้ สะท้อนให้เห็นว่า “กรรม” มิได้เป็นเพียงหลักคำสอนเชิงนามธรรมในพระพุทธศาสนา หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงบรรทัดฐานทางสังคมที่เชื่อมโยงระหว่างระดับปัจเจกและระดับชุมชนอย่างเป็นพลวัต โดยมีเจตนาเป็นแกนกลางในการอธิบายความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลของการกระทำ งานวิจัยได้สังเคราะห์ให้เห็นแบบจำลองเชิงบูรณาการของกรรมใน 3 มิติ ได้แก่ (1) มิติทางหลักธรรม ที่เน้นเจตนาเป็นตัวกำหนดคุณค่าของกรรม (2) มิติทางสังคมวัฒนธรรม ที่สะท้อนการผสมผสานระหว่างหลักพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นบ้าน และ (3) มิติทางพฤติกรรม ที่กรรมทำหน้าที่กำกับ ควบคุม และจูงใจพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน การบูรณาการทั้งสามมิตินี้ ก่อให้เกิดระบบความหมายของกรรมในชุมชน ที่สามารถอธิบายทั้งการดำรงอยู่ของพิธีกรรม ความเชื่อ และการปฏิบัติทางศาสนาในชีวิตประจำวันได้อย่างเป็นองค์รวม

นอกจากนี้ งานวิจัยยังเสนอข้อค้นพบเชิงสังเคราะห์ว่า การตีความเรื่องกรรม มีลักษณะเป็น “พลวัตเชิงรุ่น (Generational Dynamics)” ซึ่งสะท้อนความเปลี่ยนแปลงของฐานคิดจากกรรมในอดีตชาติ สู่กรรมในปัจจุบัน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชนที่ให้ความสำคัญกับเหตุและผลเชิงประจักษ์ และความรับผิดชอบในปัจจุบันมากขึ้น องค์ความรู้ใหม่นี้นำไปสู่ข้อเสนอเชิงแนวคิดที่ว่า “กรรม” ควรถูกอธิบายในฐานะเครื่องมือเชิงจริยธรรม เพื่อการพัฒนาตนมากกว่าการเป็นเพียงกลไกอธิบายชะตากรรมในอดีต ทั้งนี้ การประยุกต์ใช้หลักกรรมในบริบทชุมชน จึงควรมุ่งเน้นการเสริมสร้างสติ ปัญญา และการตระหนักรู้ในปัจจุบัน เพื่อให้เกิดการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างมีเหตุผล อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตและความเข้มแข็งของสังคมอย่างยั่งยืน

สรุปและข้อเสนอแนะ

งานวิจัยเรื่อง การตีความเรื่องกรรมตามหลักพระพุทธศาสนาของชุมชนตำบลเมืองเพีย อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น สะท้อนให้เห็นว่า “กรรม” ในพระพุทธศาสนาเป็นหลักการเชิงเหตุและผลที่มีเจตนา เป็นแกนสำคัญในการกำหนดคุณค่าของการกระทำ และเป็นกลไกที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกับผลลัพธ์ของชีวิตมนุษย์อย่างเป็นระบบ ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาในบริบทของชุมชน พบว่า แนวคิดเรื่องกรรมมิได้ดำรงอยู่ในลักษณะของหลักคำสอนเชิงคัมภีร์เพียง

อย่างเดียว หากแต่ถูกผสมผสานเข้ากับความเชื่อพื้นบ้าน พิธีกรรม และวิถีชีวิตของประชาชนอย่างแนบแน่น จนกลายเป็นระบบความหมายทางสังคมที่ใช้ในการอธิบายชีวิต การให้เหตุผลต่อเหตุการณ์ต่าง ๆ และการกำกับพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน ในเชิงสังเคราะห์ การตีความเรื่องกรรมของชุมชนมีลักษณะเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามช่วงวัยและบริบททางสังคม โดยแม้จะมีความแตกต่างในมุมมองระหว่างกลุ่มคนแต่ละวัย แต่ยังคงรักษาแก่นสารสำคัญของหลักกรรม คือการยึดถือเจตนาเป็นตัวกำหนดผลของการกระทำ และการตระหนักถึงความสามารถของมนุษย์ในการปรับเปลี่ยนชีวิตผ่านการกระทำในปัจจุบัน องค์ความรู้ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า “กรรม” มิได้เป็นเพียงหลักความเชื่อเชิงศาสนา หากแต่เป็นกลไกเชิงจริยธรรมและสังคมที่มีบทบาทในการสร้างระเบียบทางสังคม เสริมสร้างคุณธรรม และส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการศึกษาดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรกำหนดนโยบายเชิงบูรณาการในการส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเรื่อง “กรรม” ตามหลักพระพุทธศาสนาอย่างถูกต้อง โดยบรรจุในแผนพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมระดับชุมชน และระดับท้องถิ่น เพื่อสร้างฐานคิดเชิงเหตุและผลให้แก่ประชาชน

1.2 ควรสนับสนุนความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ สถาบันการศึกษา และองค์กรศาสนา ในการจัดกิจกรรมเผยแพร่หลักธรรมที่สอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัย เพื่อลดความคลาดเคลื่อนของความเชื่อและส่งเสริมการประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง

1.3 ควรพัฒนาระบบสื่อสารสาธารณะ เช่น สื่อดิจิทัล หรือแพลตฟอร์มออนไลน์ เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับหลักกรรมในเชิงสร้างสรรค์ เข้าใจง่าย และเข้าถึงกลุ่มเยาวชนมากขึ้น

1.4 ควรส่งเสริมบทบาทของผู้นำชุมชนและพระสงฆ์ในการเป็นผู้นำทางจริยธรรม เพื่อถ่ายทอดหลักกรรมในมิติที่เน้นการพัฒนาตนและความรับผิดชอบต่อสังคม

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

2.1 ควรพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับกรรม ในเชิงสหวิทยาการ โดยเชื่อมโยงกับศาสตร์อื่น เช่น สังคมวิทยา มานุษยวิทยา และรัฐศาสตร์ เพื่อขยายมิติการอธิบายจากศาสนาไปสู่บทบาททางสังคม

2.2 ควรจัดทำหลักสูตรหรือชุดความรู้เกี่ยวกับการตีความหลักธรรมในพระพุทธศาสนา ที่มีความเป็นระบบ ชัดเจน และสามารถนำไปใช้ในการเรียนการสอนทั้งในระบบและนอกระบบ

2.3 ควรส่งเสริมการวิจัยเชิงทฤษฎีเพื่อพัฒนารอบแนวคิดใหม่ที่อธิบายบทบาทของกรรมในฐานะกลไกเชิงจริยธรรมและสังคมในยุคปัจจุบัน

2.4 ควรสนับสนุนการเผยแพร่งานวิชาการในระดับนานาชาติ เพื่อยกระดับองค์ความรู้เกี่ยวกับพุทธปรัชญาและบริบทชุมชนไทยสู่เวทีสากล

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการตีความเรื่องกรรมในชุมชนที่มีบริบทแตกต่างกัน เช่น ชุมชนเมือง ชุมชนชาติพันธุ์ หรือชุมชนในภูมิภาคอื่น เพื่อเปรียบเทียบความเหมือนและความแตกต่างเชิงวัฒนธรรม

3.2 ควรใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน เพื่อเพิ่มความลึกและความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

3.3 ควรศึกษาบทบาทของสื่อ เทคโนโลยี และเครือข่ายสังคมออนไลน์ ที่มีต่อการตีความและการเปลี่ยนแปลงความเชื่อเรื่องกรรมในสังคมร่วมสมัย

3.4 ควรศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อเรื่องกรรมกับพฤติกรรมทางสังคม เช่น การมีส่วนร่วมของพลเมือง จริยธรรมสาธารณะ หรือการพัฒนาชุมชน เพื่อขยายองค์ความรู้ในเชิงนโยบายและการประยุกต์ใช้

เอกสารอ้างอิง

- นฤพนธ์ ตัวงวิเศษ. (2560). แนวคิดมานุษยวิทยากับการศึกษาความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในสังคมไทย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 25(47), 173-197.
- ปรุตม์ บุญศรีตัน. (2550) *รูปแบบการตีความคัมภีร์ในพระพุทธศาสนาเถรวาท*. (ดุขกัณิพนธ์ ปริญญาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระครูปลัดวัลลภ วชิรวโส (เดชผิว). (2565). *การศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อทางศาสนาเกี่ยวกับชีวิตหลังความตายในประเพณีของกลุ่มชาวลาว และกลุ่มชาวเขมรในจังหวัดปราจีนบุรี*, (ดุขกัณิพนธ์ ปริญญาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระครูศรีวรพินิจ (สมคิด คมภิธนาโณ). (2556). *กรรมและวิบากของพระมหาโมคคัลลานะเถระ*. (สารนิพนธ์ปริญญาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระธรรมปิฎก. (ป.อ.ปยุตโต). (2549). *กรรมและนรกสวรรค์สำหรับคนรุ่นใหม่*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: สหธรรมิก.
- พระนรินทร สีสเตโช (สาไชยันต์). (2561). *การตีความแนวคิดเรื่องพรหมในพุทธปรัชญาเถรวาท*. (ดุขกัณิพนธ์ปริญญาศาสตรดุษฎีบัณฑิต). มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, พระนครศรีอยุธยา.
- พระประเมษฐ์ กิตติคุณ (คำหงษา) พระครูสีลสรวิคุณ และสงวน หล้าโพนทัน. (2566). การวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องกรรมของคนไทยในยุคปัจจุบันตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท. *วารสารวิชาการ มจร บุรีรัมย์*, 8(2), 343-356.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2538). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์*. ฉบับประมวลธรรม. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2535). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 2500*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2556). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วีระชาติ นิมอนงค์. (2552). *การศึกษาวิเคราะห์ทฤษฎีอรรถปริวรรตศาสตร์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท* (รายงานการวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- สนิท สมักรการ. (2539). *ความเชื่อและศาสนาในสังคมไทย วิเคราะห์เชิงสังคมมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- อติเทพ ผาทา. (2566). การศึกษาวิเคราะห์เรื่องกรรมกับการบรรลุธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารวิชาการสถาบันพัฒนาพระวิทยากร*, 6(3), 1-10.